

Argument

Scriind aceste pagini, am pornit de la premisa, agreată de unii, contestată de alții, că, în peisajul literaturii române contemporane, critica literară a jucat – și încă mai joacă – un rol de netăgăduit, important măcar prin valoarea sa terapeutică ori profilactică, de nu chiar prin spiritul său constructiv ori de-a dreptul “creator”. Peisajul literaturii române dintre 1944-1989 nu a fost deloc unul de o ariditate totală, un spațiu de apocaliptic vid de valoare și interes, cum mai vor să creadă unii, excesiv de intransigenți, ci unul de urgență a creației autentice. Compromisuri s-au făcut, au existat cazuri de impostură estetică, nu întotdeauna literatura s-a ridicat la înălțimea menirii sale, e adevărat. Dar o negație totală a ceea ce s-a “petrecut” în literatura română postbelică e imposibil de efectuat și probat, cu argumente viabile. Cred, dimpotrivă, că ar exista suficiente argumente pentru teza unei literaturi și culturi ce s-a dezvoltat, în ciuda opreliștilor de tot felul, în ciuda dogmatismului ori a strânsorii unor principii extraestetice oprimate, într-o suficient de mare diversitate de opțiuni estetice, etice și existențiale. Pe de altă parte, după 1989, se constată o mai atenuată audiență a criticii literare, care își pierde, datorită unor circumstanțe extraestetice, ținând de tirania “contextului”, prestigiul și autoritatea. În această ordine, aș sublinia totuși faptul că, în literatura română postbelică, critica literară românească a fost o prezență activă și benefică, de o eficacitate de netăgăduit în ansamblul culturii noastre. Ea s-a constituit într-un regularizator, de o finețe greu de precizat, al literaturii propriu-zise, și-a îndeplinit – cu succes și răspundere limitate, poate, de constrângerile conjuncturii – menirea sa primordială, anume aceea de a selecta valorile cu adevărat autentice și de a sancționa impostura, nonvaloarea, subproducția cu aer de vanitoasă și falsă anvergură expresivă.

Acesta ar fi, a fost și este, în fapt, rolul criticii literare, de la care ea extrem de rar a demisionat, acela de a reprezenta o instanță sau o instituție a literaturii chemată să-și asume misiunea de a inventaria, valida și valoriza operele literare, de a le situa în perspectiva diacronică a literaturii române, de a le expune, fără pudoare ori complexe de orice fel, calitățile ori imperfecțiunile, într-un mod cât se poate de natural și pe un ton cât mai convingător. Mai mult decât a demonstra valoarea unui text literar, criticul literar trebuie să-l înțeleagă și să-i facă și pe alții să înțeleagă. Un critic ce comite exclusiv și imperturbabil cronici literare elogioase e la fel de impermeabil la valoare ca și acela care se încrâncenează să caute, cu ardoare, minuție și ranchiună, nod în papură. De-aici putem extrage concluzia – deloc apodictică, însă – că imperatiile supreme ce ar trebui să prezideze destinul criticii literare trebuie să fie adevărul și conștiința valorii, criticul având obligația de a face abstracție de, vorba lui Kogălniceanu, “persoană”. Marii noștri critici literari, de la Maiorescu la Pompiliu Constantinescu, Lovinescu, Călinescu, până la Nicolae Manolescu și Eugen Simion, și-au însușit știința – și arta – de a interpreta opera literară cu un tact și un gust impecabil, cu o măsură și o vocație a adevărului ce i-au transformat în incontestabile modele estetice și etice.

În acest context, e de la sine înțeles că exercițiul critic nu poate abdica de la normele deontologice pe care le presupune actul valorizator, pentru că, în afara unei – pe cât de necesare, pe atât de ferme – moralități intrinseci, el riscă să-și piardă integritatea, veridicitatea, justificarea, chiar. Iată de ce argumentul decisiv al actului critic ar trebui să decurgă exclusiv din structurile operei literare, punându-se între paranteze orice alte aspecte extraestetice. Prezentele pagini despre critică nu vor să pară mai mult decât sunt: radiografii, unele sumare, altele de mai mare complexitate, ale unor figuri și voci critice din ultimele decenii, figuri ce încarnează, desigur, metode, principii și strategii de o diversitate de neeludat. Omisiunile, absențele – câte sunt – trebuie puse și pe seama paletelor de preferințe pe care ni le asumăm prin chiar numele selectate.

Pe de altă parte, structura cărții este, presupun, lămuritoare și în consens cu titlul. Cele trei vârste ale criticii literare românești care se regăsesc aici corespund, într-o anumită măsură, unor generații literare și culturale diferite, chiar dacă nu aduc după sine modele de interpretare cu totul distincte, ci, mai curând, presupun un limbaj diferențiat, metode diverse, resurse interpretative individualizate și individualizatoare. În fond, de la Alexandru Paleologu, să zicem, la Mihaela Ursa, regăsim cam aceleași obsesii tematice și exigențe hermeneutice ale criticii literare românești postbelice, cu firești modulații și remodelări conceptuale. Tabloul criticii literare românești postbelice este, aici, schițat abia, în figurile sale reprezentative, în forme și idei critice de o diversitate cu atât mai semnificativă cu cât apar întrupate în scriituri ce aparțin unor “vârste” diferite. Vârste biologice și vârste culturale, deopotrivă. Fiecare cu fizionomia sa proprie, dar, cu toate acestea, asumându-și metabolismul propriu și în virtutea unei continuități ideatice, de stil și de viziune.

Autorul